

KUR'ÂN- TARİH İLİŞKİSİ ÜZERİNE

On the Qur'an-History Relationship

MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ

PROF. DR., İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ, İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
BÖLÜMÜ, İSLAM TARİHİ ANABİLİM DALI

mahfuz@istanbul.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
28 Kasım / December 2017

Kabul Tarihi / Accepted
10 Aralık / December 2017

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf/Cite as
Söylemez, Mehmet Mahfuz, "Kur'ân- Tarih İlişkisi Üzerine - On the Qur'an-History Relationship". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4, sy.7 (Aralık/December 2017)

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi- Kilis 7 Aralık University Journal of The Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions
ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

Özet¹

Kur'ân'da tarih ile ilgili birçok bilgi yer almaktadır. Kur'ân bu bilgileri kendi yöntemi içerisinde ele almaktadır. Kur'ân'ın bu bilgileri aktarmadaki amacı bir bakış açısı, bir dünya görüşü, bir düşünce yapısı, bir bilinç inşa etmektir. Bu yüzden Kur'ân, tarihi hadiselerin tamamını adeta bir tek kıssa gibi değerlendirmiştir. Kur'ân batıda gelişen lineer tarih anlayışının aksine, zikzaklarla ilerleyen döngüsel bir tarih anlayışı sunmaktadır. Kur'ân, tarihsel verileri, mesajını muhatabına ulaştırmak için kullanmakta, bir tarih bilgisi sunmak yerine tarihi, yarınları şekillendirmede kullanılabilecek bir alan olarak görmekte ve o amaçla da kullanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tarih, Siyer, Kıssa, Peygamber

Abstract

There is a lot of information about history in the Qur'an. The Quran has dealt these information with it's method. The aim of the Quran by citing these data is to establish a point of view, a worldview, a construction of thought and a conscious. For this reason, Quran has evaluated all these historical events as a single story. Unlike western linear understanding of history, Quran has presented a cyclical understanding of history, which is progressing with zigzags. Quran has used the historical data for delivering to interlocutor and has seen the history an area to form the future and use for this aim, instead of presenting historical data.

Key Words: Qur'an, History, Siyar, Parable, Prophet

Giriş

Kur'ân, tarih üstü bir varlık tarafından tarihin belli bir döneminde yaşayan Hz. Muhammed'e nazil olmuş, zamanın içerisinde yer alan varlıkları yönlendirmek amacıyla irsal edilmiş, müslümanlarca kutsal kabul edilen bir kitaptır. İndiriliş amacı, tarihe tutuklu insanoğlunun ma'lul olduğu tarihselliğinin koşullarını aşarak yaratılışına uygun bir yaşam sürmesine rehberlik etmektir. Dolayısıyla Kur'ân'ı inzal eden tarih üstü, bir başka ifadeyle zamandan münezzeh bir varlık olduğu halde, Kur'ân, tarihin içerisinde yaşayan insanoğlunun dil dünyasına, muhayyilesine, bilgi birikimine, tarih ile ma'lul yönüne hitap etmek üzere nazil olmuş, yani tarihin içerisine dâhil olmuştur. İşte tam burası Kur'ân'la tarihin kesiştiği noktadır. Bu da Kur'ân'ı gerek tarih gerekse İslam tarih felsefesi açısından önemli bir metne dönüştürmüştür. Zira Kur'ân'ın kendisi, içine dâhil olduğu tarihi yönlendirmek için daha önce gelen ümmetlerin haberlerinden kıssalar kullanmayı bir usul olarak benimsemiştir. Bu yöntemi içine dâhil olduğu zaman dilimine de uygulamıştır. Bu da Kur'ân'ı tarihsel bazı bilgiler için önemli bir kaynak haline getirmektedir. Dahası

¹ Okumakta olduğunuz yazı, *Din ve Toplum* dergisinde "Kuran ve Tarih" başlığıyla yayınlanan yazının gözden geçirilmiş halidir.

Kur'ân'ın tarihi bilgileri ele alma yöntemi Müslümanların tarihi okuma ve anlama süreçlerinin nasıllığı hususunda fikir verdiği kadar, tarih yazıcılığını da yönlendirmiştir. Kur'ân'ın insanlığı bir bütün olarak kabul etmesi; insanoglunun yaratılış amacını tevhidi düşünceyi yaşamak olarak belirlemesi ve tarihsel süreci tevhid-şirk mücadelesi olarak ilan etmesi, tarih yazıcılığını yönlendirmiş ve ilk tarihçilerin tarih kitaplarını telif ederken insanın yaratılışından başlamalarına ve adeta bir Peygamberler tarihi ortaya koymalarına vesile olmuştur. Gerek Müslümanları böylesi bir tarza iten nedeni öğrenmek, gerekse Kur'ân-Tarih ilişkisini incelemek bu açıdan bir gerekliliktir. Okumakta olduğunuz yazı bu bağlamda kaleme alınmış, Kur'ân ile tarih ilişkisini irdelemeyi amaçlamıştır.

Kur'ân'ın tarih ile ilişkisini izah ederken Kur'ân'ın evrensel olduğu ifade edilmek istenirken o kadar çok tarih kelimesi kullanılmış ki ters algı olarak Kur'ân'ın tarihsel olduğu gibi bir imaj ortaya çıkıyor. Ayrıca zaman ve tarih kavram olarak birbirlerine yakın olsalar dahi birbirinden farklı şeylerdir. İlk İslam müverrihlerine göre tarih, zamanın bilinmesidir. Modern çağda ise tarihin bir disiplin olarak kendine has bir tanımı vardır. Dolayısıyla tarih ve zaman yahut vakit kavramları üzerinde daha iyi düşünülüp her bir kavramı yerinde kullanmak kanaatimce daha doğru olacaktır.

Tarih Kaynağı Olarak Kur'ân

Kuşkusuz Kur'ân'da tarihçilerin kullanabileceği en önemli malzeme "Kur'ân kıssaları"dır. Bu kıssalar, geçmişte meydana gelen hadiseleri içermektedir. Bu açıdan da tarih ilminin ilgi alanı içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte kıssalar zaman ve mekân hususunda bir belirsizlik içerdikleri için vesika niteliği de taşımamaktadırlar. Zira ait oldukları zaman dilimini ve cereyan ettikleri mekânı belirlemek adeta imkânsızdır. Oysaki tarih belirli bir zaman ve mekânda cereyan eden hadiseleri konu edinmektedir. Bir hadise zaman ve mekândan yoksun olunca gerçekliği de tartışılır hale gelmektedir. Nitekim bu belirsizlik Kur'ân kıssalarının gerçekliğini tartışma konusu yapmış, bazı araştırmacıların da bu hadiselere yaşanmışlığı olmayan tikel örnekler nazarıyla bakmalarına neden olmuştur.² Oysaki Kur'ân kıssalarında mekân ve zamanın belirsiz olması Kur'ân'ın kendi hedefleriyle yakından alakalıdır. Zira Kur'ân'ın amacı zaman ve mekâna vur-

² Bkz. Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, (çev. Şaban Karataş), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012. Halefullah'ın Kur'ân kıssaları ile ilgili düşüncesinin eleştirisi için bkz. Şehmus Demir, "Kitab-ı Mukaddesi Mitolojik Unsurlardan Arındırma Çabası ve Kur'ân Kıssalarının Tarihi Gerçekliği", *İslami İlimler Dergisi*, IX/I (Bahar), Çorum 2014, ss. 103-122.

gu yaparak bir hadiseyi aktarmak değildir. Zaten Kur'ân tarih bilimi yapmayı da amaçlamamaktadır. Kur'ân'ın amacı dünün bilgisini kullanarak yarınların şimdiden biçimlendirilmesidir.³ Onun için dünden tikel bir örneği çekip almakta ve bunu, vermeyi tasarladığı mesaj için kullanabilmektedir. Örneğin Yüce Allah Kalem Suresinde “*Biz onları imtihan ediyoruz, tıpkı bahçe sahiplerini imtihan ettiğimiz gibi; Bahçeyi hasat edeceklerine yemin etmişlerdi ve aksine ihtimal vermiyorlardı. Onlar uyurken Rabbinden gelen bir afet sardı da bahçe, hasat edilmiş ekine döndü. Sabah erkenden birbirlerine seslendiler. “Hasat edecekseniz mahsulünüzün başına erkenden gidin. Bugün hiçbir yoksul aranızda sokulmasın” diye fısıldaşarak yola çıktılar. Kendilerinden emin ve hızlı adımlarla erkenden gittiler. Fakat oraya varıp da bahçeyi gördükleri zaman, “biz yanlış yere gelmiş olmalıyız” [etrafa bakıp bahçenin kendilerine ait olduğunu görünce] yo, hayır bu bizim bahçe, artık biz her şeyden yoksunuz” dediler. Onların adil olanı şöyle dedi: “ben size demedim mi Rabbinizi tesbih etmeniz gerekmez miydi? Bunun üzerine “Rabbimizi tesbih ederiz. Biz zalim kimselerdenmişiz” dediler*”⁴ demektedir. Görüldüğü gibi bu ayetler birkaç kişiden oluşan bir aileden bahsetmektedir. Bu aileyi oluşturan bireylerin kimlikleri, yaşadıkları yer, isimleri hakkında ise herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak Kur'ân'ın bunun yaşanan gerçek bir hadise olduğunu söylemesi -ki bunu söyleyen Allah'tır- bu ailenin tarihin bir döneminde, tarihi bir coğrafyada yaşadığını ve orada bir bahçe sahibi olduklarını; bahçelerini hasat etmeyi düşündüklerini ancak üründen fakirleri faydalandırmayı istemediklerini -kuşkuyla mahal bırakmayacak şekilde- izah etmektedir. Fakat metinlerdeki bilgiler bu şahısların kimlikleri, yaşadıkları yer ve hikâyelerini net olarak ortaya koymamıza imkân tanımamaktadır. Bu da kıssaları tarihin adeta dışına çıkartırken, Kur'ân'ın bir tarih kitabı olmadığını ısrarla söylemeyi de zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân bir tarih kitabı olmayıp içinde tarihi malzemenin de bulunduğu bir kaynaktır. Hal böyle olunca o, verdiği bilgiler itibarıyla, esasen dünden öte, ilk muhatapları veya dolaylı muhataplarını dikkate alan, bugün ve yarınları kurgulamayı hedefleyen bir kurucu metindir. Bu da Kur'ân'ın, tarih yazıcılığının ulaştığı son nokta ile tamamen uyum içinde olduğunu göstermektedir. Zira tarih, aslında dünden daha çok, bugün ve yarınlarla alakalı bir ilimdir. Kur'ân da bu anlayışla uyum halinde olup kıssaları kullanarak muhatabını

³ Bkz. Mustafa Kara, “Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, *İslami İlimler Dergisi*, IX/1 (Bahar), Çorum 2014, ss. 70-71.

⁴ Kalem 68/17-29.

biçimlendirmeyi amaçladığı kadar kıssalar aracılığıyla muhatabının içinde yaşadığı zaman dilimini de inşayı amaçlamaktadır. Hatta Kur'ân, muhatabının müşahedeler sonucunda elde ettiği bilgilerle bu kıssaları bir arada değerlendirilerek bir sonuca varmasını da istemektedir. Kur'ân'da pek çok kısasa, muhatap kitlenin zikredilen tarihi bilgiler üzerinden yeni bir yarın inşa etmesini istemektedir.

Kur'ân, mesajlarını son derece etkileyici sahneler üzerinden, duyguları harekete geçiren bir üslupla vermektedir. Bu etkileyici üslup içerisinde, aktardığı hadiselerin muhataplarınca iyi anlaşılmasını, gözlemlenmesini ve müşahede edilmesini arzulamaktadır. Kur'ân'ın muhataplarından istediği, bugün ve yarınların inşasıdır. Ancak geçmiş kullanılarak yarınların inşa edilebilmesi, derin bir tefekkür ve hadiseleri anlamada neden-sonuç ilişkisi dikkate alınarak mümkün olabilmektedir. Nitekim Kur'ân'da pek çok ayet, muhataplarından tarihsel veriler üzerinde düşünüp ibret alarak, bu yaşanmışlıklardan istifade etmek suretiyle yarınlarını inşa etmelerini istemektedir.

“Onlara kendilerinden evvelkilerin Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve alt-üst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki Allah onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler”. Tevbe 9/70.

“Bunlardan önce helak ettiğimiz hiçbir belde iman etmemişti; şimdi bunlar mı iman edecekler?” Enbiya 21/6.

“Andolsun biz çevrenizdeki memleketleri de yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık. Allah'tan başka kendilerine yakınlık sağlamak için tanrı edindikleri varlıklar kendilerine yardım etselerdi ya! Hayır onları bırakıp gittiler. Bu onların yalanı ve uydurup durdukları şeydir.” Ahkaf 46/27-28.

“Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz bir haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.” Hud 11/120.

“Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık. Sonra diğerlerini suda boğduk. Şüphesiz bunda bir ibret vardır; Ama çocukları iman etmiş de-

ğillerdir.” Şuara 26/65-67. Şuara suresinde bu bağlamda daha pek çok ayet vardır.⁵

“İşte, haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Anlayan bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır.” Neml 27/52.

“And olsun ki biz Nuh’u kendi kavmine gönderdik de o, bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken, Tufan kendilerini yakalayiverdi. Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık.” Ankebut 29/14-15.

“Şimdi bile, yurtlarında gezip dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helak ettiğimiz, onları doğru yola sevk etmedi mi? Bunlarda elbette bir hikmet vardır. Halâ kulak vermezler mi?” Secde 32/26.

“Bunlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmediler mi? Hâlbuki onlar bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne yerde hiçbir şey Allah’ı aciz bırakacak değildir. O bilendir. Güçlüdür.” Fatır 35/44.

Kuşkusuz Kur’ân’da söz konusu mevzuyla ilgili ayetler sadece bunlarla sınırlı değildir. Nitekim Yasin 36/31-32; Saffat 37/133-138; Mü’min 40/21, 82; Zuhruf 43/55-56; Ahkaf 46/27-28; Muhammed 47/10; Kaf 50/36-37; Zariyat 51/37-38, 41, 43; Kamer 54/13-16, 51; Teğabun 64/5; Naziat 79/25-26 numaralı ayetlerde bu konu hakkında bilgiler mevcuttur.

Tevhidi düşünceye götüren sahih bilgiyi serdetmeyi kendisine bir hedef olarak ortaya koyan Kur’ân, bu bilgiye merviyat kabilinden tarihi bilgilerle, dünden birer iz taşıyan kalıtlardan elde edilen verilerin bir arada değerlendirilmesiyle ulaşılabileceğini ifade etmektedir. Birçok ayet önceki ümmetlerin başından geçen olaylardan dersler çıkarılması gerektiğinin altını çizerek bu mevzuya dikkat çekmektedir. Örneğin:

“Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.” Yusuf 12/111.

“Bizim onlardan önce nice nesilleri helak etmiş olmamız kendilerini yola getirmede mi? Halbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır.” Taha 20/128.

“(Sana karşı çıkanlar) hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Dolaşsalar el-

⁵ Bu ayetlere örnek olarak bkz. 139-140, 155-158, 172-175, 189-191.

bette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki gözler kör olmaz; lakin göğüsler içindeki kalpler kör olur.” Hacc 22/46.

“(Resulüm) andolsun (Bu Mekkeli putperestler) bela ve felaket yağmuru- na tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Peki onu görmüyorlar mıydı? Ha- yır, onlar öldükten sonra dirilmeyi ummamaktadırlar.” Furkan 25/40.

Yukarıda zikrettiğimiz ayetler tarih, bir başka ifadeyle geçmişten yaşa- nan çağa ulaşan ve gözlem yani müşahadat ile elde edilen bilgilerle Kur'ân kıssalarının bir arada değerlendirilmesi durumunda sahih tarih bilincine de ulaşılabilceğini ortaya koymaktadır. *“Kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmek için yeryüzünü dolaşmıyorlar mı? Öncekiler bunlar- dan daha çoktu, daha güçlüydüler ve yeryüzündeki eserler bakımından daha üstündüler. Ama kazandıkları şeyler kendilerine hiçbir şey sağlamadı”*⁶ di- yen Kur'ân, sürekli, muhataplarının, yaşadığı zaman dilimini referans vere- rek bugünü veya yarını kurma arzusunu sadece yaşanan kıssalar üzerinden değil, sair tarihi hadiseler üzerinden de göstermektedir. Bu ayeti kerimeler aynı zamanda Kur'ân'ın konu edindiği kıssaların afaki mi yoksa yaşanmış örnekler mi oldukları hususundaki tartışmada, yaşanmışlığını savunanlar- ın elini de güçlendirmektedir. Eğer yaşanmış örnekler olmasalardı *“yeryü- zünün gezilip geçmiş milletlerin izlerinin görülerek bunlar üzerinde düşünü- lüp yarınların kurulması istenmeyecek”*; istense bile bir anlam ifade etmeye- cekti. Kur'ân'ın tarihi olayları kesin ve net bir üslupla ifade etmesi ve sonra- ki nesiller için ders ve ibret tabloları olarak sunması,⁷ bu kıssaların gerçek- liğini yansıtan önemli delillerdir. Kıssalardaki helak tabloları, sahneler, di- yaloglar Kur'ân'ın yaşanmış olaylar üzerinden muhataplarını dikkate aldı- ğını göstermektedir. Kaldı ki Kur'ân net bir şekilde bu tarihi olayların haki- kati ifade ettiğini de beyan etmektedir.

“Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceği- miz kimi haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.” Hud 11/120.

“Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakika- ten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini arttırdık.” Kehf 18/13.

⁶ Fatır 35/44.

⁷ Kara, “Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, s. 94.

Kur'ân'ın Döngüsel Tarih Anlayışı

Kur'ân kıssaları dikkate alındığında, Kur'ân'ın bize, batıda gelişen lineer tarihin aksine, -zikzaklar şeklinde ilerleyen- döngüsel bir tarih anlayışı sunduğu görülmektedir. Nitekim Kur'ân'a göre Allah'a kulluk yapması için yaratılan insanoğlu bu görevini unutup yaratana sırt çevirdiği zaman *es-felussafiline* doğru yol almıştır. Bu durum karşısında kendilerine yaratılış amaçlarını hatırlatmak amacıyla peygamber gönderilmiş, ona inanmayanlar helak edilmiş, inananlar ise erdemli bir toplumu oluşturmuşlardır. Bu erdemli toplum zamanla bir önceki toplumun akıbetini yaşamış, bu durum benzer şekilde sürüp gitmiştir. Kur'ân bu durumu sünnetullah yani Allah'ın değişmez yasası olarak ifade etmektedir. Bu da Kur'ân'ın peygamber kıssalarını anlatırken bir inkıta biçiminde değil de, birbirlerinin devamı şeklinde ele almasını intaç etmiştir. Bu durum tarihçileri de etkilemiş ve tarihi bir kevn ve fesat süreci olarak anlatmalarını sağlamıştır.

Kur'ân; kıssalar üzerinden açıkça ortaya koyduğu gibi tarihi, birbirine geçen halkalardan oluşan bir örüntü olarak kabul etmektedir. O, tarihin dün cereyan eden, hadise adacıklarından oluşan bir yapıdan farklı olduğu kanaatindedir. Kur'ân'ın kıssalarla ilgili pek çok ayetinde “tedebbür etmez misiniz”, “düşünmez misiniz”, “akıl etmez misiniz” gibi ikazların varlığı Kur'ân'ın tarihsel bilgileri geçmişte cereyan eden hadiselerden ibaret görmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum İslam tarihçilerini de etkilemiştir. Nitekim İslam tarihçiliğinin özellikle hicri üçüncü asırdan sonra kendini göstermeye başlayan “genel tarih yazıcılığı formu” bu devasa örüntüye bir insanlık tarihi şeklinde bakmış, eserlerini insanın varlık âlemine dâhil olmasıyla başlatmışlardır. Dolayısıyla onlara göre tarih aslında bir peygamberler ve insanlık, hatta varlık tarihidir. İçinde yaşadığımız çağ da Hz. Muhammed ümmetinin “uçlara savrulmayan ümmet” olarak ortaya çıkıp etkili olmaya başladığı tarihi ifade etmektedir.

“Andolsun biz, her ümmete, “Allah'a kulluk edin, tâğütten kaçın” diye peygamber gönderdik. Allah, onlardan kimini doğru yola ilettiler; kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün.” Nahl 16/36.

“Andolsun, İsrailoğullarından sağlam söz almış ve onlara peygamberler göndermiştik. Fakat her ne zaman bir Peygamber, onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir hükmü getirdiyse; onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.” Maide 5/70.

“Sonra arka arkaya peygamberlerimizi gönderdik. Her ümmete kendi peygamberi geldikçe, onu yalanladı. Biz de onları birbiri ardından helâk ettik ve onları birer ibretli hikâyesi yaptık. Artık inanmayan bir kavim, Allah'ın rahmetinden uzak olsun!” Mu'minûn 23/44.

“Sonra, onun ardından birçok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. Onlara apaçık mucizeler getirdiler. Fakat onlar önceden yalanlamakta oldukları şeye inanacak değillerdi. İşte biz haddi aşanların kalplerini böylece mühürleriz.” Yûnus 10/74.

“Kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmek için yeryüzünü dolaşmıyorlar mı? Öncekiler bunlardan daha çok, daha güçlüydü ve yeryüzündeki eserler bakımından daha üstün idiler. Ama kazandıkları kendilerine hiçbir şey sağlamadı.” Fatır 35/44.

Siyer Kaynağı Olarak Kur'ân Kıssaları

Kuşkusuz Kur'ân kıssaları bir taraftan tarihin bir döneminde yaşayan Peygamberlerden birini anlatırken diğer taraftan da Hz. Peygamber'in yaşadıkları ile bu kıssa arasında bir bağ kurarak bizzat onu anlatmaktadır. İndikleri dönem dikkate alınarak incelendiğinde Hz. Peygamber'in hayatının önemli bir kısmının, kıssaların iniş tarihi ve şartları içerisinde adeta kendisini hissettirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin Mekkeliler Allah'ı var ve bir olarak kabul etmekle beraber başta Lat, Menat, Uzza, Yeuk, Nesr olmak üzere birçok puta tapmaktaydılar.⁸ Bu putları kendileri ile Allah arasında aracı olarak kabul etmiş, onları Allah'ın yeryüzüne uzanan eli olarak görmüş, onlar aracılığıyla kâinatın varlığını sürdürdüğüne inanmışlardı. Kendi elleri ile yonttukları bu cansız, fayda ve zarar veremeyen, kendilerini korumaktan aciz varlıklara ibadet etmiş, bunları memnun ederek Allah'ı da memnun edebileceklerine iman etmişlerdi.⁹

Uluhiyet ve rububiyet bahsedilen bu varlıklar hayatlarının merkezini işgal etmiş; aşamadıkları için de var olduğuna inanıldığı halde Allah'a ulaşamamışlardı. Yüce Allah, Hz. Peygamber'i bu yanlış anlayışı düzeltmek ve yegâne güç sahibinin Allah olduğunu anlatmak, hatta benimsetmekle görevlendirmişti. Putperestliğin ortadan kaldırılması bir ve tek olan Allah'ın hayatın merkezine konmasının İslam dininin varlık nedeni olduğu bilinmektedir. Hal böyle olunca ilk önce bu konuyu ele alan kıssalar nazil olma-

⁸ Cahiliye Araplarının taptıkları putlar için bkz. *Cahiliye Araplarının İlahları*, (Edit: Mehmet Mahfuz Söylemez), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.

⁹ Cahiliye Araplarının Ulûhiyet anlayışı hakkında geniş bilgi için bkz. *Cahiliye Araplarının Ulûhiyet Anlayışı*, (Edit: Mehmet Mahfuz Söylemez), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

ya başlamıştır. Kur'ân nüzul sırası dikkate alınarak kronolojik bir biçimde ele alındığında peygamber kıssaları Mekke Dönemi'nin başında ve ilk kez A'la Suresi ile karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi A'la Suresi Mekke döneminin ilk evresinde nazil olan surelerden biridir.¹⁰ Fakat kendinden önceki surelerle, konu bütünlüğü itibarıyla büyük bir benzerlik göstermektedir. Mekkî surelerin çoğunda olduğu gibi ana konu tevhid, ahiret ve nübüvettir. Bu sure Yüce Allah'ın yegâne rab olduğunu anlatarak başlamakta ve Taberî'nin ifadesiyle Hz. Peygamber'e Mekkeliler Lat, Menat, Uzza gibi tanrılarını yücelttiklerini onun da kendi rabbi olan Allah'ı yüceltmesi gerektiğini emretmekte ve bunu bunu temellendirmektedir.¹¹ Arkasından da bu tevhidi düşüncenin türedi bir inanç sistemi olmadığını; aksine Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın sahifeleri, yani getirdikleri kutsal kitaplarda da yerini aldığı söylemektedir. Bu sure ile başlayan İbrahim kıssası daha sonraki surelerin büyük bir kısmında dağıtılmış bir vaziyette karşımıza çıkmaktadır.¹² Kuşkusuz Hz. İbrahim kıssası öncelikli olarak Allah'ın elçisi İbrahim'den bahsetmektedir. Bu kıssa da Hz. İbrahim'in aynen Hz. Peygamber gibi kavminin Putperestliğini ortadan kaldırma çabası ile işe başladığını anlatmaktadır. Bu kıssa da aynı zamanda Peygamber'in kavmine Hz. İbrahim'in dili ile cevaplar da verilmektedir. Bilindiği gibi Hz. İbrahim putlara tapan bir millete peygamber olarak gönderilmişti. Hz. İbrahim kavminin putperestliği ile mücadele ederken bir gün panteona girmiş; orada bulunan putları kırmış, baltayı ise en büyüğünün eline vermiştir. Panteona gelen halk, tanrılarının hal-i pür melalini görünce şoka girmiş ve bunun kim tarafından yapıldığını araştırmaya başlamıştır. Halktan biri Hz. İbrahim'i işaret ederek onun tanrılar hakkında ileri geri konuştuğuna şahit olduğunu söylemiş ve bu işin onun tarafından yapılmış olabileceğini dile getirmiştir. Bunun üzerine derdest edilip getirilen Hz. İbrahim sorgulanmış, tanrılara bu şeni! işin onun tarafından yapıлып yapılmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Hz. İbrahim bu sorgulama esnasında sürekli kendisine değil de elinde balta bulunan büyük puta sorulması gerektiğini söylemesi üzerine sorgu ekibi Hz.

¹⁰ Surelerin nüzul sırası için bkz. Mesut Okumuş, "Kur'ân'ı Kerim'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", *İslami İlimler Dergisi I. Kur'ân Sempozyumu 14-15 Ekim 2006*, Çorum 2007, s. 100.

¹¹ Bkz. Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, (tahk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki), Kahire 2001, XXIV, s. 310.

¹² Hz. İbrahim kıssasının bütünü için şu ayetlere bkz. Bakara 2/124-136, 140-141, 258-260; Âl-i İmran 3/33-34, 65-68, 84, 96-97; Nisâ 4/54-55, 125, 163-164; Enâm 6/74-84, 161-163; Tevbe 9/70, 113-114; Hüd 11/69-76; Yûsuf 12/6; İbrâhîm 14/35-41; Hıcr 15/51-60; Nahl 16/120-122; Meryem 19/41-50, 58; Enbiyâ 21/51- 73; Hacc 22/26-29, 42-44; Şu'arâ 26/69-104; Ankebût 29/16-27, 31-32; Ahzâb 33/7-8; Sâffât 37/83-113; Sâd 38/45-47; Şûrâ 42/13; Zuhruf 43/26-28; Zâriyât 51/24-37; Necm 53/33-42; Hadîd 57/26; Mümtehine 60/4-6; A'lâ 87/18-19.

İbrahim'le adeta dalga geçmiş ve putların duymadığını, görmediğini, hareket edemediklerini, dolayısıyla bu işin bir put tarafından yapılamayacağını söyleyerek Hz. İbrahim'in suçunu sabit kılmaya çalışmıştır. Bunun üzerine Hz. İbrahim taşı gediğine koymuş ve “öyleyse bunlara neden ibadet ediyorsunuz?” diyerek takip ettikleri düşünce sisteminin yanlışlığını net bir şekilde ortaya koymuştur. Dolayısıyla indiği dönemde, Mekke'de, kıssayı dinleyen Müşrikler, bunun aslında kendilerini hedef aldığını anlamışlardır. Hz. Peygamber'in -Hz. İbrahim'in dili ile- sorduğu soruları da Hz. İbrahim'e değil de Hz. Peygamberi muhatap kabul ederek cevaplamaya çalışmışlardır. Kur'ân bu kıssayı, her iki peygamberin mücadelesinin bir ve tek mücadele yani tevhid ve şirk mücadelesi olduğunu göstermek için kullanırken, oturtmak istediği tarih anlayışı ile de tamamen uyum halinde sunmaktadır. Yükarıda da ifade edildiği gibi Kur'ân, tarihi bir bütün olarak görmekte ve bu bütünlük içerisinde hadiseleri ele almaktadır.

Hız. Peygamber'in, İslam'ı anlatmaya devam ettikçe karşısında çok ciddi bir direncin oluşmaya başladığı bilinmektedir. İslam'ı, çıkarları ile çelişen bir düşünce manzumesi olarak gören Mekke'li Müşrikler, yayılmasının önüne geçmek için her şeyi denemekten perva etmemişlerdir. Nitekim bir taraftan bu ilahi düşünceyi eleştirmeye çalışırken, diğer taraftan da tebliğcisi olan Hz. Peygamber'i hedef almış, maneviyatının bozulması için özel çaba sarf etmişlerdir. Özellikle işkence döneminin başladığı zaman diliminde Hz. Peygamber ve arkadaşlarına bir taraftan fiziki işkencede bulunmuş, diğer taraftan da psikolojik baskı yapmışlardır. Hz. Peygamber'e “soyu kesik” denmesi de bu döneme denk gelmektedir. Yüce Allah hem Kevser Suresini indirerek bu anlayışla mücadele etmiş hem de Hz. İbrahim ve Zekeriya kıssaları ile bunun önüne geçmiştir. Zira Hz. İbrahim kıssasının bu aşağılamanın sürdüğü dönemde inen kısmı Hz. Hacer, Hz. İsmail ile Hz. Sara ve Hz. İshak'ı anlatmaktadır. Hz. İbrahim'in yaşı ilerlediği halde iki erkek çocuğa sahip olması; yine aynı döneme ait olduğunu bildiğimiz Hz. Zekeriya'ya ilerlemiş yaşında Hz. Yahya'nın bahşedilmesi Mekkelilerce, kendilerine verilmiş bir cevap olarak algılanmıştır. Hal böyle olunca da bu ayetler, Hz. Mevlâ'nın henüz oldukça genç olan Hz. Peygambere ileriki yıllarda çocuk verebileceği şeklinde düşünülmüş ve Hz. Peygamber'i bu şekilde aşağılamayı terk etmişlerdir. Dolayısıyla bu kıssa Hz. Peygamber'in imdadına yetişerek, onu müşriklerin konu ile ilgili psikolojik baskılarından kurtarmıştır.

Mekke'de gök cisimlerinin tanrısallığına inanan bazı insanlar vardı.

Bunlar başta Sirius yıldızı olmak üzere bazı gök cisimlerine inanırlardı. Kur'ân bunlara da Hz. İbrahim üzerinden cevap vermiştir. Kur'ân'ın anlattığına göre Hz. İbrahim bir gece vakti, bulunduğu mekândan dışarı çıkmış ve birden gökte parlayan bir yıldız dikkatini çekmiştir. Yıldız o kadar muhteşemdir ki bu ihtişama sahip bir varlığın ancak tanrı olabileceğine hükmetmiş ve *“bu benim tanrımdır”* demiştir. Ancak bir süre sonra ay doğmaya başlamış, ayı seyrederken yıldızın sönük kaldığını görmüş ve tanrı olmayacağı sonucuna varmıştır. *“Şayet tanrı olacaksa bunun ay olması gerektiğine hükmetmiştir”*. Sabaha kadar hayranlıkla izlediği ay yerini kendisinden daha muhteşem olan güneşe bırakınca, güneşin ihtişamı Hz. İbrahim'e *“olsa olsa tanrı budur”* dedirtmiştir. Ancak bir süre sonra güneş de yok olmuştur. Güneşin yok oluşu Hz. İbrahim'in aklını başına getirmiş ve onu Allah'ın asla yok olmaması gerektiği ve her zaman yanında olması gerektiği sonucuna götürmüştür. Böylece Hz. İbrahim akıl yürütme ile tanrıyı bulmuş ve gök cisimlerinin tanrı olamayacağı; bunların ihtişamları ile birlikte yaratılmış varlıklar olduğu neticesine ulaşmıştır. Bu kıssanın tamamlayıcısı mahiyetinde olan Necm Suresindeki *“Allah Sirius yıldızının da tanrısıdır”* mealindeki ayet; Mekke müşriklerinin bu grubuna Hz. İbrahim'in dili ile cevap vermiş ve onları tevhidi düşünceye yönlendirmiştir.

Bilindiği gibi Mekke'de adına dehriler denilen bir grup yeniden yaratılma ve ahiret inancına karşı çıkıyorlardı. Kur'ân, onlarla değişik şekillerde mücadele ederken Hz. İbrahim kıssasını da devreye sokmuştur. Kur'ân'ın anlattığına göre Hz. İbrahim, Yüce Allah'a varlıkları nasıl yarattığını sormuştur. Yüce Allah da ona dört kuşu almasını, bunları önce kendisine alıştırtmasını, sonra da parçalarını farklı dağların tepesine bıraktıktan sonra isimleri ile çağırmasını emretmiştir. Hz. İbrahim de böyle yaptıktan sonra Yüce Mevla'nın gücü ve kuvveti ile bir kez daha yaratmaya kadir olduğunu da görmüş ve itiraf etmiştir. Dolayısıyla bu kıssa ile insanın öldükten sonra yeniden yaratılmayacağını iddia eden Mekke'li Dehrilere Hz. İbrahim'in dili ile cevap verilmiş, Allah'ın dilemesi durumunda bunun kendisi için hiç de zor olmadığı anlatılmıştır.

Kuşkusuz Hz. İbrahim'in putlarla girdiği bu mücadele, Mekke'de de bilinmektedir. Bu nedenle de hiç kimse Hz. Peygamber'e İbrahim kıssasını uydurduğunu; İbrahim'i kendi emellerine alet etmeye çalıştığını söylememiştir. Kaldı ki Mekke'de putperestliği terk edip muvahhid bir dinin peşine düşen insanların İbrahim'in dinini araştırdıklarını söylemiş olmaları İbrahim'le ilgili bu bilgilerin bilindiğini netleştirmektedir. Kuşkusuz Hz.

Peygamber'in Hz. İbrahim'in dili ile verdiği bu mesaj da yerini bulmuş ve çok da etkili olmuştur.

İbrahim kıssası sadece müşriklere mesaj vermekle kalmamış, aynı zamanda Hz. Peygamber ve ona tabi olan sahabeye de, Mekke putlarının yıkılmaya mahkûm olacağı gerçeğini yaşamış bir olay üzerinden anlatmış, onların maneviyatını yükseltmiştir. Kaldı ki Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e eziyet edip onu tehdit etmelerinin de izdüşümü bu kıssada yerini almıştır. Hz. İbrahim'in tek bir ümmet olmasına rağmen şirke boyun eğmeyip mücadelesini devam ettirmesi bir taraftan Hz. Peygamber'i teselli ederken diğer taraftan da müşriklere Hz. Peygamber'i davasından vazgeçiremeyeceklerini adeta haykırmıştır. Dolayısıyla Hz. İbrahim kıssası bir bütün olarak düşünüldüğünde Mekke'de mevcut düşünce sistemi, inanç yapısı, Hz. Peygamber'in verdiği mücadele, karşılaştığı olumsuzluklar, Mekkeliler ile Peygamber arasında süren tartışmalar vs. dair benzer tabloların hemen hepsi görülmektedir. Bu da kıssayı, tarihi bir dönemde yaşanan gerçek bir hadise olduğu kadar, adeta bir siyer kıssası haline de getirmiştir. Kuşkusuz benzer iz düşümler diğer kıssalarda da görülmektedir. Örneğin Hz. Peygamber ve Müslümanların, İslam dininin yayılmaya başlamasından hemen sonra Mekke müşriklerinin işkencesine maruz kaldıkları bilinmektedir. Bu dönemde işkencenin daha çok şehrin zayıf ve korunmaya muhtaç kimselerine yöneldiği ise bir hakikattir. Hem onların harem-i ismetleri çiğnenmiş, hem de can ve malları hedef alınmıştır. Mekke'nin yöneticileri, bu insanların kendilerine rağmen, din değiştirmelerini kendilerine bir hakaret olarak algılamış ve İslam'ı kabul eden insanlar üzerinde adeta tanrılık tahakkümü kurmuşlardır. Kendilerine göre onların İslam'a karşı çıkmış olmaları bu düşüncenin yanlışlığını ortaya koyan en önemli kanıttır. İktidarı ellerinde tutan, güçlü, zengin ve itibar sahibi kişiler oldukları için hakkı tanımlayabileceklerini düşünmüş ve bu kitleye İslam'ı kabul etmeyi yasaklamışlardır. Kabul edenleri ise en acımasız şekilde cezalandırmışlardır.

İşte Ad,¹³ Semud¹⁴ ve Firavun kıssaları İslam tebliğinin bu döneminde nazil olan Fecr Suresinde ilk kez konu edinilmiştir. Bilindiği gibi Fecr Suresi Mekke'nin ilk dönemlerinde nazil olan surelerden biridir. Bu kıssalar

¹³ Hz. Hud ve kavmi olan Âd için bkz. Arâf 7/65-72; Tevbe 9/70; Hüd 11/50-60; İbrâhîm 14/9-18; Hacc 22/42-44; Mü'minûn 23/31-41; Şu'arâ 26/123-140; Sâd 38/12-14; Fussilet 41/14-16; Ahkâf 46/21-28; Kâf 50/12-14; Zâriyât 51/41-42; Necm 53/50-51; Kamer 54/18-22; Hâkka 69/4-8; Fecr 89/6-14.

¹⁴ Hz. Salih ile kavmi olan Semud'un kıssası şu ayetlerde geçmektedir: Arâf 7/73-79; Tevbe 9/70; Hüd 11/61-68; İbrâhîm 14/9-18; Hicr 15/80-84; Hacc 22/42-44; Şu'arâ 26/141-159; Neml 27/45-53; Sâd 38/12-14; Fussilet 41/17-18; Kâf 50/12-14; Zâriyât 51/43-45; Necm 53/50-51; Kamer 54/23-31; Hâkka 69/4-5; Burûc 85/17-20; Fecr 89/9-14; Şems 91/11-15.

daha sonra sırasıyla Necm, Sa'd, Furkan ve Fussilet Surelerinde de değişik yönleriyle yeniden sunulmuşlardır. Bahis mevzuu olan kıssaların tamamının ortak özelliği dönemlerindeki en güçlü ulus veya şahıslar olduklarına güvenerek; adeta tanrılığa öykünmeleri ve Allah'a ibadet amacıyla yaratılan insanlar üzerinde ilahlık taslamalarıdır. Dolayısıyla onların Allah'a bu başkaldırıları helaklarının nedeni olmuştur. Bu kıssaların tamamı, aynen Hz. İbrahim kıssasında olduğu gibi, Mekke müşrikleri tarafından bilinmektedir. Zira bununla ilgili de her hangi bir itiraza rastlanılmamaktadır. Bu da bilindiklerinin en önemli kanıtı mahiyetindedir. Bir başka ifade ile özellikle Ad ve Semud, Mekkeliler için tarihin dışında kavimler olmayıp, yaşadıkları tarihler meçhul; ancak yerleri ma'lum olarak durmaktadır. Dahası Ad ve Semud kavminin yaşadıkları yerler Mekkelilerin ticaret güzergâhı üzerinde yer almaktaydı.¹⁵ Dolayısıyla Kur'ân, onların bildiği, kanıtlarına ve katıtlarına vakıf oldukları tarihsel bir bilgiyi kullanarak Mekkelilere, tanrılık taslamaktan vazgeçmemeleri ve yapmakta oldukları baskı ve zulmü sonlandırmamaları durumunda kendilerini de aynen bu kavimler gibi helak edeceğini söyleyerek tehdit etmiştir. Hz. Nuh kıssasının anlatılması da aynı tarihsel evreye aittir. Nitekim bu kıssa ilk kez Necm Suresinde işlenmiştir. Necm Suresi, Mekke döneminin ilk evrelerinde nazil olan surelerden biridir. Surenin indiği dönem dikkat çekicidir. Müşriklerin Hz. Peygamber için deli, sihirbaz dedikleri, işkencenin bütün hızıyla devam ettiği bir dönemde nazil olmuştur. Nuh'un kavmi de Nuh'a aynı şeyleri söylemişlerdi. Üstelik her iki kavmin de aynı inanç sitemine bağlıydı. Yani putperestti. Dahası Mekkeliler Nuh kavminin putları olan Nesr, Yeuk, Yeğus ve Ved'e tapmaktalar. Bu putlar Nuh'un kavmine bir şey sağlamamış, aksine onları helaka götürmüştür.¹⁶ Dolayısıyla Nuh kıssasıyla Yüce Allah Mekkelilere, bu baskı ve zulümden vazgeçmelerini; aksi takdirde aynen Mekke'ye benzer bir coğrafyada yer alan; herhangi bir akarsu veya nehrin kenarında olmayan; denizle hiçbir irtibatı bulunmayan; böyle olduğu halde yere suyunu salması, göğe ise suyunu boşaltması emredilerek boğulmaları sağlanmıştır. Dolayısıyla Nuh'un, azgın, sapkın, kendini beğenmiş, göz ve kulaklarını hak ve

¹⁵ Bkz. Ebül-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, (tahk: Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdulmevcüd, Zekerîya Abdulmecid), Beyrut 1993, II, 367.

¹⁶ Hz. Nuh kıssası için bkz. Âl-i İmrân 3/33-34; Enâm 6/84; A'râf 7/59-64; Tevbe 9/70; Yûnus 10/71-73; Hüd 11/25-49; İbrâhîm 14/9-18; İsrâ 17/3; Meryem 19/58; Enbiyâ 21/76-77; Hacc 22/42-44; Mü'minûn 23/23-30; Furkân 25/37; Şu'arâ 26/105-122; Ankebût 29/14-15; Ahzâb 33/7-8; Sâffât 37/75- 82; Sâd 38/12-14; Mü'min 40/5-6; Şurâ 42/13; Kâf 50/12-14; Zâriyât 51/46; Necm 53/52; Kamer 54/9-16; Hadîd 57/26; Tahrim 66/10; Hâkka 69/11-12; Nûh 71/1-28.

hakikate kapatmış olan halkına yapılanın pekâlâ Mekkelilere de yapılabileceği söylenerek tehdit edilmişlerdir.

Musa-Firavun kıssasının da siyer bağlamında özel bir yeri vardır. Aslında bu kıssa bu iki şahsın mücadelesiyle birlikte bir tevhit ve şirk mücadelesi, zalim-mazlum mücadelesi, doğru-eğri, hak-batıl mücadelesidir. Ancak Kur'ân bu kıssanın kahramanlarından olan Firavun'dan daha çok Mekke'de bahsetmiştir. Zira onun izdüşümü Mekke'de bulunmaktadır. Mekke'nin ile-ri gelen azgın veya mele gurubunun her biri birer Firavun mesabesinde-dir. Dolayısıyla Kur'ân onlara bu tarihsel şahıs üzerinden cevap verirken; kıssa-nın Musa tarafını ise daha çok Medine'de Yahudilerle girilen mücadele es-nasında kullanmaktadır.¹⁷

Mekke'nin erken dönemini anlatan kıssalardan bir başkası ise Buruc Su-resinde geçen "ashab-ı uhud"tur. Bilindiği gibi bu sure de işkence dö-ne-mine ait olup Necm Suresinden kıssa bir süre sonra nazil olmuştur. Nü-zul sıralamasına göre yirmi yedinci sure olan Buruc, işkencenin en şid-detli zamanında nazil olmuştur. Demirci Habbab b. Eret ile diğer saha-bilerin maruz kaldığı işkencelerin iz düşümünü taşımaktadır. Rivayetlere göre Habbâb, efendisi tarafından körük ateşinin üzerine sırt üstü yatırıl-mış ve Yüce Allah'ı inkâr etmesi talep edilmiştir. Bu işkencelere maruz ka-lan Habbâb bir gün Hz. Peygamber'i Kâbe'nin yanında görmüş ve duru-mu kendisine intikal ettirmiş ve "maruz kaldıkları işkencelerin kendilerini dinlerinden döndüreceklerinden korktuklarını söylemiştir." Buruc suresin-deki ilgili ayetler bunun üzerine nazil olmuştur.¹⁸ Dolayısıyla sure bir taraf-tan bu zulmün acımasızlığını hatırlatırken diğer taraftan da indiği dönem-de işkence çeken bu sahabilere, kendilerinden daha zor durumda oldukları halde inançlarından vazgeçmeyen, doğruları üzerinde sabit kalan insanla-rı anlatmaktadır. Dolayısıyla sadece ateş çukurlarına atılan müminler değil, aynı zamanda etleri kemiklerinden demir taraklarla tarandığı halde inanç-larını koruyan insanlar da bu kıssa üzerinden anlatılırken; Hz. Peygambe-

¹⁷ Hz. Musa, Firavun ve İsrailoğulları kıssası için bkz. Bakara, 2/40-74, 83-93, 122-123, 135-136, 140-141, 211-212, 246-252; Âl-i İmrân, 3/10-11, 84, 93-94; Nisâ, 4/153-164; Mâide, 5/12-13, 20-26, 32, 70-71, 82; Enâm, 6/84, 91, 146, 154-160; A'râf, 7/103-156, 159-171; Enfâl, 8/50-55; Yûnus, 10/75-93; Hüd, 11/96-100, 110-111; İbrâhîm, 14/5-8; İsrâ, 17/2-8, 101-104; Kehf, 18/60-82; Meryem, 19/28, 51-53; Tâhâ, 20/9-101; Enbiyâ, 21/48-50; Hacc, 22/42-44; Mü'minûn, 23/45-49; Furkân, 25/35-36; Şu'arâ, 26/10-68; Neml, 27/77-14, 76-79; Kasas, 28/1-43, 76-84; Ankebût, 29/39-40; Secde, 32/23-25; Ahzâb, 33/7-8, 69; Sâffât, 37/114-122; Sâd, 38/12-14; Mü'min, 40/23-46, 53-55; Fussilet, 41/45; Şûrâ, 42/13; Zuhruf, 43/46-56; Duhân, 44/17-33; Câsiye, 45/16-22; Kâf, 50/12-14; Zâriyât, 51/38-40; Necm, 53/33-42; Kamer, 54/41-42; Saff, 61/5; Tahrim 66/11; Hâkka, 69/9-10; Müzzemmil, 73/15-16; Nâzi'ât, 79/15-26; Burûc, 85/17-20; A'lâ, 87/18-19; Fecr, 89/9-14.

¹⁸ Bkz. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhari*, (tahk: Muhammed Zühayr b. Nâsır), Daru't-Tavki'n-Necât, Cidde 1422, IV, 201.

re iman ettikleri için işkenceye maruz kalan insanların maneviyatını yükseltmiştir.

Mekke'nin erken dönemine ait olan kıssalardan biri de Cin kıssasıdır. Bilindiği gibi cinlerle ilgili bilgiler Mekke'nin erken döneminde indiği bilinen Cin Suresi, Ahkaf Suresi ve biraz daha geç dönemde inen Sebe suresinde yer almaktadır. Bu Surelerde verilen bilgiler, Mekke halkının cinlerle ilgili bilgilerini düzeltmeye matuftur. Bilindiği gibi İslam öncesi dönemde Mekkeliler cinleri Allah'la aynı maddeden üretilen, onun akrabaları olarak görürlerdi. Onlara göre cinler her şeyi bilen; her yere girip çıkabilen; hatta gayba muttali olan varlıklardı. Çok güçlü şair veya kâhinlerin bunlarla birlikte çalıştıklarına, gaybi bilgilerin cinler tarafından bu insanlara aktarıldığına inanılıyor, onlardan korkuluyor ve çekiniliyordu. Bunların insanlarca ikamet edilmeyen metruk mekânlarda kabileler halinde yaşadıkları iddia ediliyordu. Bu nedenle, insanların yaşamadığı mekânlara gittiklerinde “*Buranın Rabbı olan cine sığındım*” diyerek onlara bağlılığını ilan ediyor, çoğunlukla da onları Allah'ın önüne geçiriyorlardı.¹⁹ Kur'ân bu surelerdeki bilgilerle bir taraftan cinlerin insanlardan farklı varlıklar olduğunu kabul etmiştir. Diğer taraftan bunların da Allah tarafından yaratıldığını, aynen insanoğlu gibi iyi ve kötülerinin bulunduğunu, onların da içinde mümin ve müşrik olanların var olduğunu, Allah'ın gücü karşısında bir güçlerinin bulunmadığını; Allah dilemeksizin hiçbir şekilde bilgi aşırılamayacaklarını anlatmıştır. Süleyman (as) ile emrindeki cinler kıssası üzerinden de bunların asla gaybı bilmediklerini ortaya koymuştur.²⁰ Zira Hz. Süleyman (as) asasına dayanarak vefat ettikten sonra uzun süre bu halde kalmasına rağmen vefat ettiği cinler tarafından anlaşılammış, hala hayatta olduğunu düşünerek çalışmaya devam etmişlerdir.²¹ Dolayısıyla bu kısma bir taraftan Mekkelilerin zihin dünyasındaki yanlış cin telakkisini tashih ederken; diğer taraftan da uzun bir abluka dönemi yaşayan, bu nedenle de moralleri bozulan, üstüne üstlük Taif'e giden peygamberlerine yapılan olumsuz muamele ile de adeta yıkılan Müslümanlar ile Hz. Peygamber'e cinlerin de bu doğru düşünce sistemine ittiba ettiklerini söyleyerek destek olmuştur.

Yunus kıssasında ise;²² Hz. Yunus'tan ilk kez *sâhibü'l-hût* sıfatıyla bah-

¹⁹ Cahiliye Araplarının cinler hakkında düşünceleri için bkz. Muhammed et-Tahir b. Muhammed Tahir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984, VII, 404-405.

²⁰ Hz. Süleyman kıssası için bkz. Bakara, 2/102-103; Nisâ, 4/163; En'âm, 6/84; Enbiyâ, 21/78-82; Neml, 27/15-44; Sebe, 34/10-14; Sâd, 38/30-40.

²¹ Bkz. Ebubekir Abdulkahir b. Abdurrahman el-Cürcânî, *Dercu'd-durer fi tefsiri âyyi ve's-süver*, (tahk: Talât Salâh el-Ferhân, Muhammed Edib Şukur), Ürdün 2009, II, 479.

²² Hz. Yunus kıssasının bütünü için bkz. Nisâ, 4/163; En'âm, 6/86; Yûnus, 10/98; Enbiyâ, 21/87-88;

sedilen dönemi dikkate aldığımızda, işkencenin alabildiğine arttığı, Müslümanların bu işkencelerden bizar oldukları, kendilerine henüz hicret izni verilmemiş olmasına rağmen Mekke'yi terk edip başka diyarlara gitmeyi düşündükleri hatta konuştukları bir döneme denk gelmektedir. Kur'ân bunlara mesaj vermekte; şayet Allah'ın izni olmadan görev yerlerini terk ederlerse mutlaka hüsrana uğrayacaklarını bildirmektedir.²³

Kur'ân ahlaki değerlerden yoksun, toplumsal sorunlar karşısında duyarsız olan insanların tevhidî anlamayacağını söyler. Hal böyle olunca vahyin nuzulünden itibaren ahlak, erdem ve iffeti de kıssalar üzerinden oturtmaya çalışmaktadır. Hz. Lut kıssası ile ahlaklı ilişkilere sahip namuslu bir toplum;²⁴ Hz. Şuayb kıssası ile dürüst ticaret yapan bir topluluk;²⁵ Hz. Yusuf kıssası²⁶ ile iffetli bir topluluğu inşa etmeye çalışırken aynı zamanda özellikle abluka yıllarında Müslümanlara yapılan eziyetlerde taraf olan “yoksula yardım etmeyen, yetimi itip kakan, mazlumun yanında durmayan” Mekkelileri de şiddetle eleştirmektedir.

Örnek kabilinden zikrettiklerimizin gösterdiği gibi Kur'ân kıssalarının hiçbiri indiği dönemdeki tarihsel durumdan yalıtılarak ele alınamaz. Her birinin o günkü tarihsel duruma denk düşen bir boyutu bulunmaktadır. Dolayısıyla bu boyutları ile birer siyer kaynağıdır ve bu şekilde de ele alınıp incelenmeleri gerekmektedir.²⁷ Bununla birlikte bu kıssaların sadece Hz. Peygamber dönemine sıkıştırılmayacağı; biz yani dolaylı muhataplarına verdiği mesajlarının da bulunduğu not edilmelidir.

Kur'ân Kıssalarının Muhataplarına Verdiği Mesajlar

1- Kıssaların asıl hedefi insanlığın varlık nedeni olan tevhid ilkesini benimsetmektir. Kur'ân'da en çok vurgulanan emir ve nehiylerin bu ilke ekseninde şekillendiği dikkate alınırsa kıssalarda bu konunun ekseriyetle zikredilmesinin önemi de tebellür etmiş olacaktır. Kıssalara baktığımızda tevhid ilkesinin sadece Hz. Peygamber döneminde vurgulanmadığı aksine kendinden önceki peygamberlerin diliyle de tüm topluluklara bir çağrı ola-

Sâffât, 37/139-148; Kalem, 68/48-50.

²³ Ebül-Muhammed el-Hüseyin b. Mesud b. Muhammed el-Beğâvi, *Meâlimu't-tenzil fi tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 1420, III, 113.

²⁴ Hz. Lut Kıssası için bkz. En'âm, 6/86; Arâf, 7/80-84; Hûd, 11/74-83; Hicr, 15/57-77; Enbiyâ, 21/71-75; Hacc, 22/42-44; Şu'arâ, 26/160-175; Neml, 27/54-58; Ankebût, 29/26-35; Sâffât, 37/133-138; Sâd, 38/12-14; Kâf, 50/12-14; Necm, 53/53-54; Kamer, 54/33-39; Tahrim, 66/10.

²⁵ Hz. Şuayb kıssası şu ayetlerde geçmektedir: Arâf, 7/85-93; Hûd, 11/84-95; Hicr, 15/78-79; Hacc, 22/42-44; Şu'arâ, 26/176-191; Ankebût, 29/36-37.

²⁶ Hz. Yusuf kıssası için bkz. En'âm, 6/84; Yûsuf, 12/4-102; 'Ankebût, 29/27; Mü'min, 40/34-35.

²⁷ Siyer Kaynağı olarak Kur'ân kıssaları başlıklı bir çalışma yürütmekteyiz. Allah izin verirse yakın zamanda siz aziz okuyucularımıza sunmayı düşünüyoruz.

rak yöneldiği görülecektir. Zira peygamberlerin tamamının başlıca mesajı Allah'a şirk koşmaksızın iman olmuştur. Bu, her peygamberin dili ile ifade edilmiş ve her peygamberin mücadelesi de bu eksende sürmüştür.

En eskisi olan Hz. Âdem'den tutun Hz. Peygamber'e kadar tüm kıssalarda tevhid ilkesine vurgu aynı yoğunlukta yapılmıştır. Bu durum bazen bir diyalog şeklinde kendisini gösterirken, bazen de kıssanın içerisine serpiştirilmiştir. Tevhid ilkesinin işlendiği kıssa, okuyucuyu derinden etkilemiş ve böylece asıl mesaj anlaşılır olmuştur. Kur'ân kıssalarında, özellikle Allah'ın ulûhiyetine işaret edilmesi ve sürekli bu konunun işlenmesi, son derece dikkat çekicidir. Peygamberler tarihine baktığımızda inkârcıların peygamberlere itiraz ettikleri noktaların başında da işte bu ulûhiyet düşüncesi gelmektedir. Aynı durum Mekkeli müşriklerde de müşahede edilmektedir. Mekkeli müşrikler yerin ve göğün yaratıcısının Allah olduğunu ikrar etmelerine rağmen, canlı ve cansız putlarını ona şirk koşmaktan perva etmemişlerdir.

2- Mekkeli müşriklerin putlar ile gök cisimlerini Allah'a ulaşmak için aracı olarak görmeleri, kendilerini Allah'ın ulûhiyet ve rubûbiyetini inkâra sürüklemiş; bu da kıssalardaki ana temanın tevhid olmasını zorunlu kılmış ve bütün kıssaların adeta tek bir kıssaymış gibi takdimini intaç etmiştir. Yaşanmış hadiseler üzerinden toplumlara uyararak tevhidi yeniden inşa etme düşüncesi, tarihsel verileri bir zaman dilimine hapsedemeyi, aksine her dönemi adeta aynı kıssanın bir parçasıymış gibi aktarmayı gerektirmiştir. Kur'ân böyle yapmakla adeta hak-batıl mücadelesinin tarihi süreç içerisinde sürekli devam edeceğini göstermektedir.

Kur'ân insanoğlunun tarihsel bir varlık olduğunu, tarihin bir döneminde doğduğunu, bir tarih devraldığını kabul etmekle birlikte, Hz. İbrahim kıssasında ortaya koyduğu gibi, kendisine verilen vahiy ve akıldan da istifade ederek kavminin irtikâp ettiği putperestliği sorgulamasını istemiştir. Dolayısıyla dini düşüncelerini atalarından aldıklarını, onların asla yanlış yapmayacaklarını; Kaldı ki yaptıkları eğer yanlış olsa bile bu yanlışın atalarına ait olduğunu söyleyen Mekke müşrikleri üzerinden, aklını kullanmayanları sert bir dil ile eleştirmekte ve her bilginin vahiy ve akıl penceresine muhtaç olduğuna işaret etmektedir. Kur'ân'a göre bu iki mihengi dikkate almayan hiçbir bilginin değeri yoktur.²⁸ Kur'ân böylelikle devralınan tarihin sorgulanmaksızın bugün ve yarınların inşasında kullanılmasını eleş-

²⁸ Bkz. Bakara, 2/170-171; Maide, 5/103-104; Âraf, 7/28; Hud, 11/109; Lokman, 31/21; Saffat, 37/68-71; Zuhuruf, 43/22-25.

tirmekte; bu devasa örüntünün sorgulanarak bir gelecek kurulmasını öğütlemektedir.

3- Bu kıssalar, bir taraftan müşriklerin içinde bulunduğu batıl düşünce yapısını yerle yeksan ederken, öte yandan Müslümanlara önemli tavsiyelerde bulunmakta, onları rahatlatmakta ve doğru bir yöne yönlendirmektedir. Kıssalarda sürekli bu dünyanın geçiciliğine asıl beka yerinin ahiret olduğuna, iman edip salih amel işleyenlerin kurtulacağına işaret edilmesi bu amaca dönük olsa gerektir. Dolayısıyla Kur'ân, kıssaları, tarihsel verileri, kulların faydası için kullanmaktadır. Böylelikle bu bilgiler; öğüt, ders ve ibret tablolarını mündemiç oldukları için ciddi bir anlam kazanmakta, adeta vazgeçilmez hale gelmektedir.²⁹ Bir başka ifade ile kıssalar, Kur'ân'ın vermek istediği mesajın muhataplarına ulaştırılması için bir vasıta mahiyetindedir. Bu yüzden kıssaların işaret ettikleri anlama yoğunlaşmış bugünü ve yarınları kurmak hedef olarak gösterilmiştir. Kıssanın parçalarının indiği her bir dönem dikkate alınmaksızın, Tevrat'tan da istifade edilerek bir tek kıssaya dönüştürülmesi onu romanlaştıracağı gibi, işaret etmediği konulara yoğunlaşılma ise hedeften uzaklaştıracaktır. Zaten Kur'ân'ın kendisi de Aşhab-ı Kehf kıssası üzerinden bu tehlikeye işaret etmektedir.

“(Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncuları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur'ân'daki) apaçık tartışma(yı aktarmak)dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.” Kehf 18/22.

4- Mekke'de Hz. Peygamber ve sahabilerin çok sıkıntılı bir süreç içerisinde davalarını yaymaya çalışırken inen her bir kıssa onların bir taraftan imanlarını arttırırken, diğer taraftan rehavete kapılmamalarını ve sorumluluklarını bihakkin yerine getirmeleri için onları mücadeleye yönlendirmiştir. Dolayısıyla bu kıssalar siyerin bir parçası olarak Hz. Peygamberle birlikte yaşayan, işkencelere maruz kalan, Mekke'de adeta yaşayamaz hale gelen Müslümanlara destek vererek, morallerini düzeltmektedir. Kur'ân kıssalarının çoğu zalimlerin nasıl hüsrana uğradığı, Nemrut ve Firavunla-

²⁹ Bir eğitim-öğretim materyali olarak Kur'ân Kıssaları için bkz. Yusuf Batar, “Kur'ân Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim Ve Öğretim Açısından Tahlili”, *İslami İlimler Dergisi*, IX/1 (Bahar), Çorum 2014, ss. 155-183.

rın büyük ihtişamlarına rağmen nasıl yenildiğine dair mesajlarla doludur. Dolayısıyla bunlar üzerinden Mekke'nin Firavunlarının da tahtlarının sallantıda olduğunu söyleyip Müslümanları rahatlatırken aynı zamanda her helak hikâyesinde kahramanlara da işaret ederek Müslümanların da kendi çağının İbrahim, Salih, Nuh ve Lut'ları olduklarını belirtmekte, doğrularından hiçbir şekilde taviz vermeden dik durarak mücadeleye devam etmelerini istemektedir.

5-Kur'ân, Hz. İbrahim gibi, üstün şahsiyetlerin kıssaları bağlamında üstün nitelikli ahlaklı rol-model şahsiyetler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç, kıssalarda bariz bir şekilde görülmektedir. Kur'ân'ın değişik ayetlerinde Musa, İdris, İbrahim gibi peygamberlerin anılmasının istenmesi; hikâyelerinin zihinlerde baki kalması, mücadelelerinin anlaşılması, şahsiyetlerinin örnek alınması için önemli birer hatırlatma olmuştur. Dolayısıyla Kur'ân onların hikâyelerini olmuş bitmiş bir tarihi hadise olarak görmemiş sürekli zihinlerde yer etmesini isteyerek tarihsel bilgileri canlı tutmuş ve bunlar üzerinden bugün ve yarınları inşa etmeyi hedeflemiştir.

6- Hz. İbrahim ve İsmail kıssası başta olmak üzere Kur'ân kıssalarının çoğunda Allah'ın emrine teslimiyet ve fedakârlık, imanın gücü, inanmanın kazanımları anlatılmaktadır. Allah'a bağlı olan şahsiyetlerin sürekli bir imtihan içerisinde olacağı gerçeği bu hikâyelerde canlı bir şekilde görülmektedir. Hz. İsmail kurban edilmek istendiğinde Hz. İbrahim'in düşünmeden bu emri uygulamaya geçmesi, oğlunun da bu emre teslim olmakta adeta onunla yarışması, sadece o günün insanına değil günümüzde de kendisine dava adamı diyen insanlara önemli mesajlar içermektedir.³⁰ Bununla kurmak istedikleri dünyanın bedel ödenmeden, fedakârlık yapılmadan inşa edilmesinin imkânsızlığı ortaya konmaktadır. Aynı zamanda bu kıssalar, Peygamber dahi olsa hiçbir şahsın uğraş vermeden başarıya ulaşamayacağını da ifade etmekte ve sahabeyi Allah için çabaya, mücadeleye, fedakârlığa yönlendirmektedir.

7- Kıssalar peygamberlerin de insan olduklarını hatırlatmaktadır. Hz. Yunus'un Allah'ın emrini beklemeksizin hicret etmesi ve ardından imtihana tabi tutulması; akabinde Yüce Allah'a sığınıp af dilemesi bir kulun Allah ile olan iletişiminden başka bir şey değildir. Dolayısıyla birer beşer olarak Allah'a davet eden elçilerin hiçbiri beşer üstü varlıklar değildir. Beşer üstü varlıklar olmuş olsalardı örnek alınma imkânları da ortadan kalk-

³⁰ Hz. İbrahim rüyasında Hz. İsmail'i Kurban ettiğini görmesi, hem onun hem de İsmail tarafından bir emir olarak telakki edilmiştir.

miş olurdu. Dolayısıyla Kur'ân bu kıssaları anlatarak Mekkelilerin, nübüvet değil de Hz. Peygamber'in risaletine karşı çıkararak peygamberin bir melek olması veya göğe uruc etmesi, sıradan bir insan olmaması, yiyip içen bir birey olmaması, pazarda gezen, insanlarla iletişim halinde olan, evlenen çocuk sahibi olan bir şahıs olmaması gerektiği şeklindeki itirazlarına cevap vermektedir. Bu kıssalarla her bir peygamberin insan olduğunu, kavminin bir parçası olduğunu ve vahyi alarak kavmini değiştirmek için çaba sarf ettiğini, Hz. Muhammed'in de onlardan farklı olmadığını ifade etmektedir.

Özetle Kur'ân, o günkü insanı çizdiği rotaya yönlendirmeye, yaşadığı günü anlamasını sağlamaya, muhatapları ile mücadele ederken elini güçlendirerek bir bilinç sahibi olmasını sağlamaya çalışırken, dün bilgisinden bir başka ifade ile tarih bilgisinden faydalanmaktadır. Kur'ân bu ilk muhataplarına, önce üzerinde düşünecekleri bir zihinsel zemin hazırlamakta, sonra da bu zemin üzerinden hareket etmelerini bir hedef olarak önlerine koymaktadır. Dolayısıyla Kur'ân tarafından sunulan dün bilgisi, geçmişte cereyan eden veya dünde kalan bir bilgi manzumesi olmayıp, bugünü şekillendirmede ve yarınları oluşturmakta kullanılan bir malzeme niteliği taşımaktadır. Bu da kıssaları bir taraftan dün ile ilgili, diğer taraftan bugün ve yarınlarla alakalı kılmaktadır. Hal böyle olunca incelenip, mündemiç oldukları mesajların tespit edilmesi ve gelecek kurulurken bunlardan yararlanılması önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber Dönemine Ait Tarihi Hadiselerin Kur'ân'daki İzdüşümü

Kur'ân, dün bilgisi üzerinden mesajlarını sadece geçmiş peygamber kıssaları üzerinden değil aynı zamanda Hz. Muhammed'in hayatı ve yaşadığı hadiseler üzerinden de vermektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in çocukluğundan başlayarak vefat edişine kadar, hayatının hemen hemen her safhasını ayrıntıya sapsmadan özet bilgilerle, bu amaç için kullanmaktadır.

1- Bilindiği gibi vahiy 610 yılında Mekke'de inmeye başlamış ve kısa süre içerisinde de şehrin tamamında konuşulur olmuştu. Hz. Peygamber'e davasını açıktan anlatma izninin verilmediği dönemde bile Mekke'de neredeyse bu dinin varlığını bilmeyen kalmamıştı. Nitekim ilk ayetlerin inişinden sonra vahyin bir süreliğine kesilmesi ile birlikte, İslam düşmanlarının "Muhammed'in peygamberliği bu kadarmış, Rabbi onu terk etmiş, ne oldu peygamberliğine ey Muhammed" diyerek onunla dalga geçmeye başlamış olmaları bunu ortaya koymaktadır. Kuşkusuz peygamber dahi olsa bir be-

şer olan Hz. Muhammed bu sözlerden etkilenmiş, vahyin inkita' nedenini anlamaya çalışmıştır. Hatta zaman zaman gerçekten Allah'ın kendisini terk etmiş olabileceğini dahi düşünmüştür. Öyle ki bu durum Hz. Peygamber'in psikolojisini etkilemiş, hatta onu ye'se bile düşürmüştür. Bir süre sonra da Duha Suresi inerek Hz. Peygamber'i rahatlatmıştır. Konumuz açısından son derece önemli bilgiler ihtiva eden Duha Suresi, Hz. Peygamber'i bizzat kendi tarihinden veriler ile desteklemiştir. Bu Sure "(*Ey Muhammed*) *O seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?*"³¹ diyerek Peygambere henüz doğmadan önce kaybetmiş olduğu babası ile altı yaşında yitirdiği annesinden sonra, kendisine ilkin dedesi Abdulmuttalip, onun vefatıyla da amcası Ebû Talib'in kol kanat gerip himaye etmesini hatırlatmış; Hz. Hatice validemiz ile evlenerek rahata kavuşmasını da ilave ederek, bu nimetleri göz önüne almasını ve Allah'ın kendisini asla terk etmeyeceğini zihninde tutmasını istemiştir.

Bu ayetler detaylı olarak incelendiğinde Kur'an'ın bizzat Hz. Peygamber'in kendi tarihinden bir takım verileri, onun geleceğini yönlendirmede kullandığı görülmektedir. Yüce Allah, bizzat Hz. Peygamber tarafından bilinen, hatta hala onu üretmeye devam eden bir tarihe atıfta bulunarak, onun psikolojisini düzeltmiştir. Dolayısıyla görevlendirildiği misyona odaklanarak geleceğini yönlendirmesi kendisinden talep edilmiştir. Kur'an bunu yaparak hem Hz. Peygamber'in hem de ilk ve dolaylı muhataplarının kendi şahsi tarihlerine rücu etmelerini ve buradan kendilerine bahşedilen nimetleri istihraç ederek onlar üzerinden yarın inşa etmelerini istemiştir. Kur'an'a göre ancak geçmişle irtibat kurabilen bireyler olaylara bütüncül bir pencereden bakabilir ve bunları bir malzeme olarak kullanıp gerekli yapıyı bunun üzerine kurabilirler.

2- Mekke'de İslam dininin hızla yayılmaya başlamasından sonra müşriklerin tepkileri de netleşmeye başlamıştır. Nitekim onlar bir taraftan Hz. Peygamber'e şair³² mecnun (deli)³³ veya sihirbaz³⁴ derken, diğer taraftan onu yalancılıkla suçlamış bu bilgileri diğer kitaplardan aşırıldığını ileri sürmüşlerdir.³⁵ Bununla da yetinmeyerek vahiy getirmesi gereken varlığını

³¹ Duha 93/6-8.

³² En'am, 6/25; Yunus, 10/42-43; İsrâ, 17/47-48; Enbiya, 21/5; Sebe, 34/43; Saffat, 37/167-170; Sad, 38/7; Zuhuruf, 43/30-31.

³³ Sebe, 34/46; Zariyat, 51/52; Kalem, 68/1-2, 5-8; Tekvir, 81/22.

³⁴ Yunus, 10/2; Enbiya, 21/6; Sad, 38/4; Zariyat, 51/52.

³⁵ Kur'an müşriklerin bu iddiasını şu şekilde cevaplamaktadır. "*Yanlarımızdaki Tevrat ve İncilde yazılı buldukları o elçiye, o ümmü peygamber'e uyanlar (var ya) işte o peygamber onlara iyiliği emreder...*" Araf, 7/157; "*Sen bundan önce ne bir yazı okur ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı batıla uyanlar kuşku duyarlardı.*" Ankebut, 29/48; "*İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir,*

melek olması,³⁶ ya da olağanüstü bir takım donanımlarının bulunması gerektiğini veya peygamberliğini ispatlamak için büyük mucizeler³⁷ göstermesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu konuda o kadar ısrarcı davranmışlardır ki Hz. Peygamber'in derin üzüntü yaşadığı zamanlar olmuştur. Buna mukabil Kur'ân, bir taraftan onun bütün İnsanlığa peygamber olarak gönderildiğini,³⁸ rahmet Peygamber'i olduğunu,³⁹ kendisine Kur'ân'ın Allah kelamı olarak verildiğini,⁴⁰ son peygamber olduğunu⁴¹ söyleyip onu rahatlatmaya çalışmış, diğer taraftan da bu mücadelenin sadece kendisiyle sınırlı olmadığını altını çizmiştir. Yüce Allah, kendisinden önceki peygamberlerin hayatından aktardığı tarih veya dün bilgisi aracılığıyla tarihin her bir evresinde tevhid ile şirk ehli arasında süre gelen savaşların, mücadelelerin bu şekilde devam ettiğini, şirk ehlinin her dönemde bu yöntemi kullandığını, yöntemlerinin hiçbir zaman değişmediğini inen ayetlerle vuzuha kavuşturmuştur. Buna mukabil bu durum karşısında direnen, pes etmeyen peygamberlerin her zaman başarıya ulaştığını söyleyerek onu rahatlatmıştır.

Öte taraftan bu dönemde İslam hızla yayılınca, İslam dinini kabul eden kitlelere yönelik işkenceler de görülmeye başlanmıştır. Kur'ân bu kitlelerin davalarına sadık kalmalarını sağlamak için de geçmişin bilgisinden yararlanmış. Nitekim bir taraftan çektiği işkenceler sonucunda ümitsiz hale gelen ve zaferin ne zaman olduğunu soran Müslümanlara "ateşte yakıldıkları halde dinlerinden dönmeyen" veya "etleri ve sinirleri kemiklerinden demir taraklarla söküldüğü halde" doğrularını terk etmeyen müminler örneğini vererek onları teskin etmiş, diğer taraftan da bu işkenceleri yapan, Allah'a çocuk isnat eden,⁴² ona şirk koşan,⁴³ öldükten sonra dirilmeye inanmayan,⁴⁴ putları şefaatçi olarak kabul eden,⁴⁵ kız çocuklarını diri di-

iman nedir bilmezdim." Şura, 42/52.

³⁶ "Deki ben yalnızca sizin gibi bir beşerim (şu var ki) bana ilahınızın sadece bir tek ilah olduğu vahyolunuyor" Kehf, 18/110; "(Resulüm!) senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı." Furkan, 25/20; "Muhakkak sende öleceksin, onlar da ölecekler." Zümer, 39/30 "Deki: ben de ancak sizin gibi bir insanım" Fussilet, 41/6.

³⁷ En'âm, 6/37, 57-58; 109-111, 158; Yunus, 10/20, 46; Hud, 11/12; Ra'd, 13/6-7, 27, 40; Hicr, 15/6-8; İsrâ, 17/59, 90-93; Taha, 20/133-135; Enbiya, 21/5, 37-39; Furkan, 25/7-8; Ankebut, 29/50-51, 53-54.

³⁸ "(Peygamberi) mü'minlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da göndermiştir. O azizdir. Hakîmdir." Cuma, 62/3. Ayrıca bkz. Furkan, 25/51-52; Sebe, 34/28.

³⁹ "Çünkü biz Rabbinin bir rahmeti olarak peygamberler göndermekteyiz." Duhan, 44/6. Ayrıca bkz. Tevbe, 9/128; Enbiya, 21/107; Kasas, 28/46.

⁴⁰ Bakara, 2/99, 119, 151; Nisa, 4/163; Hicr, 15/87; Nahl, 16/44; Kehf, 18/1; Ankebut, 29/47; Şura, 42/52.

⁴¹ Ahzab, 33/40.

⁴² En'âm, 6/100-101; Yunus, 10/68-70; Nahl, 16/57, 62; İsrâ, 17/40; Kehf, 18/5, 102; Meryem, 19/88-92; Tur, 52/39.

⁴³ En'âm, 6/100, Rum, 30/28-29, 31-32; Sebe, 34/41; Zuhuruf, 43/20-21, 57-59.

⁴⁴ En'âm, 6/29-30, 134; Hud, 11/19; Furkan, 25/1; Secde, 32/10-11; Yasin, 36/78-79; Saffat, 37/16-21; Duhan, 44/9-10, 34-36; Casiye, 45/24-26; Zariyat, 51/12-14.

⁴⁵ Yunus, 10/18; Ra'd, 13/14; Nahl, 16/55.

ri gömen,⁴⁶ kadınlara değer vermeyen,⁴⁷ Ka'be'yi çıplak tavaf eden,⁴⁸ hem kendileri Allah'ın ayetlerinden uzaklaşan, hem de sair halkı uzaklaştıran,⁴⁹ Mekkelilere kendi tarihlerini kullanarak hatırlatmalarda bulunmuş ve tehdit ederek hakikate yönlendirmeye çalışmıştır. Fil, Kureyş, Mesed ve Alak surelerinde açıkça gördüğümüz bu durumun tamamında tarih bilgisinden yararlanılmıştır.

Medine'ye Hicret eden Hz. Peygamber, burada bulunan Ensar ile Mekke'den gelen muhacirler arasında kardeşlik ihdas ederek önemli bir güce kavuşmuş⁵⁰ ve kısa süre içerisinde Mekke site devleti ile silahlı mücadele yapabilecek hale gelmiştir. Nitekim Bedir savaşı bu yeni dönemde meydana gelmiştir. Bu savaş, Müslümanlarla müşrikler arasında vukû bulan ilk savaş olması hasebiyle büyük bir önem arz etmektedir. Zira sayıca az olan bir topluluk, kendilerinden çok güçlü olan bir kitleyi iman gücüyle yenilgiye uğratmıştır. Bu denli önemi haiz olan bu savaşa Kur'an değinmekte ve bu savaştan ciddi dersler alınarak, yarınların bu örnek ışığında şekillendirilmesini istemektedir. Özellikle ayette “sizin için büyük bir ibret vardır” vurgusu, Kur'an'ın tarihi olaylardan ders çıkarmayı ne denli önemseydiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.⁵¹

Kur'an'ın aktardığı bilgilerin bir kısmı da Uhud savaşına aittir. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle demektedir:

“Hani sen, sabah erkenden mü'minleri savaş mevzilerine yerleştirmek için aileden ayrılmıştın. Allah hakkıyla işiten ve bilendir. O zaman içinizden iki bölük ayrılmaya yüz tutmuştu (Yahudiler ve münafıklar). Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.” Al-i İmran, 3/121-122.

⁴⁶ En'am, 6/137, 140; Nahl, 16/57-59.

⁴⁷ En'am, 6/136-139, Nahl, 16/58-59.

⁴⁸ Enfal (8) 35.

⁴⁹ En'am (6) 26, 116-117; Enbiya (21) 2-5; Furkan (25) 7-9; lokman (31) 6-7; Sebe (34) 43-44; Sa'd (38) 8.

⁵⁰ “Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri saverler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimrilüğünden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” Haşr, 59/9.

⁵¹ (Bedir'de) karşı karşıya gelen şu ikili gurubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören Kafir bir grup, Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.” Al-i İmran, 3/13. “Andolsun sizler güçsüz olduğunuz halde Allah Bedir'de de size yardım etmişti. Öyleyse Allah'tan sakının ki ona şükretmiş olasınız. O zaman sen mü'minlere şöyle diyordun: 'İndirilen üç bin melek ile rabbinizin sizi takviye etmesi sizin için yeterli değil midir? Eğer siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız. Düşmanlarımız şayet hemen şu anda üzerinize gelseler Rabbiniz nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder. Allah bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sayede rahat etsin diye yaptı. Zafer yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındadır. Al-i İmran, 3/123-126.

Müslümanın dünya hayatında zaferi elde edeceği durumlar olabileceği gibi, yenilgi de yaşamaları mümkündür. Buna binaen Kur'ân, Bedir'den çıkarılacak dersler kadar Uhud savaşından da derslerin çıkarılmasını istemektedir.

“Eğer siz (Uhud'da) bir acıya uğradınızsa, (Bedir'de düşmanınız olan) o kavim de benzer bir acıya uğramıştır. O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz (zaferi bazen bir topluma bazen de öteki topluma nasip ederiz.) Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahitler edinsin. Allah zalimleri sevmez.” Al-i İmran, 3/140.

Görüldüğü üzere Kur'ân'ın geleceği inşa etmede kullandığı dün bilgisi ders ve ibretlerle doludur. Sabır, zorluk, zafer, çile insanı eğitici her şey söz konusudur. Benzer durum Hendek savaşı için de geçerlidir. Mekkeli müşriklerin tüm kabilelerle top yekûn Hz. Peygamber'e saldırdıkları bir anda Yüce Allah, Müslümanları korumuş ve düşmanları darmadağın etmiştir. Kur'ân bu sahneyi kendine özgü üslubuyla ele almakta, yaşanan bu olay üzerinden Müslümanlara bazı uyarılarda bulunmakta ve geleceği inşa etmede bazı tavsiyelere yer vermektedir. Buna göre çok zor şartlarda Allah müminleri şiddetli bir imtihandan geçirmiş ve Müslümanlar bu imtihan karşısında şiddetli bir sarsıntıya uğramışlardır:

“Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığımızı en iyi görmektedir. Onlar hem yukarıınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman; gözler yıldığı, yürekler gırtlığa geldiği ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşünmeye başladığımız zaman; işte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardır.” Ahzab, 33/9-12.

Tüm bu zorluklara rağmen Allah'ın yardımı Müslümanları yalnız bırakmamış, Müslümanlar bu yardımla ancak düşmanlarını yenebilmişlerdir. Kur'ân, tarihin bir döneminde gerçekleşen bu olayı tarihe hapsedmemekte ve Müslümanların zihinlerinde hep canlı kalmasını istemektedir. İman- küfür mücadelesinin değişik şekillerde hep devam edeceği gerçeği

bu sahneler üzerinden hatırlatmak ve tüm zorluklara rağmen nihai zaferin Allah'ın elinde olduğunu söylemektedir:

“Allah, o inkar edenleri hiçbir fayda elde edemededen öfkeleri ile geri çevirdi. Allah (ın yardımı) savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir. Allah ehl-i kitaptan onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz. Allah onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve ayak basmadığımız topraklarına sizi mirasçı yaptı. Allah'ın her şeye gücü yeter.” Ahzab, 33/25-27.

Kur'an'ın o günkü tarihi hadiseler üzerinden mesajlarını verdiği ayetlerden birisi de Nadiroğullarını konu edinen Haşr suresinin ilgili ayetleridir. Nadiroğulları sözlerini tutmamış ve Resulullah'a ihanet etmişti. Hz. Peygamber, onları kalelerinde kuşatmış, teslim olmak zorunda kalmışlardı. Müminler, münafıkların yurtlarından çıkarılamayacaklarını sanarken, münafıklar da kalelerinin onları koruyacağını düşünüyorlardı. Ayetler, Allah'ın her şeye gücünün yettiğini ve sünnetullahın kâfirlerin sandığı gibi işlemediğini en güzel biçimde yansıtmıştır. Ayrıca Allah ve Resulüne karşı çıkan kim olursa olsun hiçbir şekilde muvaffak olamayacağını apaçık bir şekilde belirtilerek Allah'ın süregelen değişmez kanunları hatırlatılmıştır.

“O, kitap ehlinden inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkardır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın emri onlara ummadıkları yerden geliverdi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri, ibret alın. Ve eğer Allah, onların üzerine (topluca) sürgün yazmamış olsaydı, onlara mutlaka dünyada azap ederdi. Ve onlar için ahirette de ateşin azabı vardır. İşte bu, onların Allah'a ve O'nun Resûlü'ne muhalefet etmeleri sebebiyledir. Ve kim Allah'a muhalefet ederse, o taktirde muhakkak ki Allah, ikabı (cezası) şiddetli olandır.” Haşr, 59/2.

Konumuz ile ilgili bir diğer örnekte ise Tebuk seferidir. Tüm zorlukların hâkim olduğu bir döneme denk gelen bu sefer, bazı kesimlerce hoş karşılanmamış ve bu savaş hakkında ileri geri konuşmuşlardır. Yüce Allah, Hz.

Peygamber'e Tebuk seferinde destek olmayanları kınamıştır.⁵² Yüce Allah, onların bu tavırlarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Tevbe, 9/40.

Görüldüğü üzere Yüce Allah Medine'de inen bir ayet üzerinden Mekke'deki zorlu bir süreci hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber'in, hicreti esnasında mağaraya sığınmalarını ve Hz. Ebu Bekir'in tedirgin tavırlarına karşı, *“Üzülme! Allah bizimle beraberdir”* sözlerini hatırlatmakta ve Müslümanlara kendi tarihleri üzerinden uyarılarda bulunmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber'i Allah koruyacak ve ona destek olmayanlar pişman olacaktır. Yüce Allah'ın Tebuk seferini hicret olayı üzerinden anlatması, Kur'an'ın tarihi malzemeyi nasıl kullandığının anlaşılması ve dün bilgisini ne denli etkili ve yerinde kullandığının görülmesi açısından dikkat çekicidir.

Aynı durumu Hudeybiye anlaşmasında da görülmektedir. Hz. Peygamber, başta Hz. Ömer olmak üzere Müslümanların tüm itirazlarına rağmen Hudeybiye barış anlaşmasını imzalamış ve Medine'ye dönmeye karar vermiştir. Tam bu esnada Fetih suresi nazil olmuş⁵³ ve Müslümanların içerisinde bulunduğu durumu kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Sure Hz. Peygamber'e bir zafer müjdesiyle başlamakta ve Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanmasına vurgu yapmaktadır: *“Muhakkak ki Biz, sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletсин ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin”* ayetleri bir taraftan geçmişi hatırlatmakta diğer taraftan da geleceğe vurgu yapmaktadır. Allah nazarında geçmiş ve geleceğin birbirinden kopuk olmadığı ve her birinin diğerini bütünlendiğini dün bilgisinden de yararlanılarak ifade edilmektedir.

⁵² Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, (tahk. İbrahim Ahmed el-Berdevíni), Dârü'l-kütübi'l-Misriyye, Kahire 1964, VIII, 143.

⁵³ Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Âzîm*, (tahk. Sami b. Muhammed Selame), Dârü't-Teyyibe, y.y., 1999, VIII, 320.

Fetih suresi sadece Hz. Peygamber’i değil iman eden müminleri ve onlara muhalif davranan münafıkları da ele almakta; her kesime buranın üzerinden mesajlar vermektedir. Kur’ân bu ayetlerle bir taraftan tarihe şahitlik ederken, diğer taraftan olayı tarihin bir zamanına hapsedmemekte, aksine bu olay üzerinden yeni fetihlerin inşa edilmesine yönlendirmektedir. Hudeybiye’de Hz. Resulullah’a biat eden topluluktan “*Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*”⁵⁴ şeklinde bahsederek Allah’a verdikleri sözü yerine getiren müminler her zaman kazançlı çıkacağını söylemek suretiyle geleceği yönlendirmeye çalışmıştır.

Fetih suresi bir taraftan Hudeybiye’yi anlatırken diğer taraftan da cihad ve savaştan geri kalan bedeviler konusunu işlemektedir. Buna göre Mekke’nin fethinde yer almayan münafıklar, zafer elde edilip, saflar netleştikten sonra paniğe kapılarak, Hz. Peygambere telaş içerisinde gelmiş ve mazeretler ileri sürmüşlerdir.

“Bedevîlerin (savaştan) geri bırakılanları sana, “Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu; Allah’tan bizim için af dile” diyecekler. Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler. De ki: “Allah, sizin bir zarara uğramanızı dilerse yahut bir yarar elde etmenizi dilerse, O’na karşı kimin bir şeye gücü yeter? Hayır, Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. (Ey münafıklar!) Siz aslında, Peygamber’in ve inananların bir daha ailelerine geri dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu, sizin gönüllerinize güzel gösterildi de kötü zanda buldunuz ve helâki hak eden bir kavim oldunuz.” Fetih, 48/11.

İfk hadisesi de dün bilgisi üzerinden Müslümanlara ders ve ibretle dolu mesajlar vermektedir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber her askeri sefere çıktığı zaman yanında eşlerinden birini almaktaydı. Beni Mustalık Gazvesine gitti zaman yanında yanında Hz. Aişe’yi götürmüştür. Ordu gazveden dönüşte bir yerde konaklamış Hz. Aişe de ihtiyacını gidermek için konak yerinden ayrılmıştır. Dönünce gerdanlığını düşürdüğünü fark etmiş, onu aramaya gitmiş, ancak bu durum gecikmesine neden olmuştur. Görevliler onun hevdecin içerisinde olmadığını hiç fark etmeden hevdeci deveye yüklemiş-

⁵⁴ Fetih, 48/18.

lerdir. Hz. Aişe dönünce ordunun gittiğini görmüş ve kendisini arayacakları ümidiyle ordunun konakladığı mahalde kalmıştır. Artçı görevlilerden biri olan Safvân b. Muattal, ordunun arkada bir şey bırakıp bırakmadığını araştırmak için geldiğinde Hz. Aişe'ye rastlamış ve onu alarak orduya yetiştirmiştir. Bu hadise Medine'de başta Hasan b. Sabit olmak üzere ashabdan bazı şahıslar ile Münafiklerin diline düşmüş ve Hz. Aişe validemize bir iftiraya dönüşmüştür. Giderek büyüyen bu iftira bir taraftan Hz. Peygamber'i ve Hz. Aişe'yi diğer taraftan da Hz. Aişe'nin ailesi olan Hz. Ebûbekir ailesini derinden üzmüştür. Bu hadise üzerine aşağıdaki ayetler nazil olmuş ve Hz. Aişe ile Safvân'ın masum oldukları, bir iftiraya maruz kaldıklarını ortaya koymuştur:

“İftirâyı atanlar, içinizden bir zümredir. Bunu sizin için bir şer saymayın. Aslında bu sizin için bir hayırdır; böyle imtihanlar sizin sevâba erişmeniz için birer vesile teşkil eder. İftirâ atanların herbirinin, o günden kazandığı bir hisse vardır. Onlardan günahın büyüğünü üzerine alan kimse için ise pek büyük bir azap vardır.” Nur, 24/11.

İfk hadisesi Müslümanlar için hayırlarla doludur. Hz. Aişe bizzat Allah tarafından aklanmış, bu imtihana sabretmesinin neticesini hayırlı bir şekilde görmüştür. Öte yandan ayetler, bu hatanın tekrarlanmaması açısından uyarılarla doludur. Böylece Müslümanlar hem dün bilgisi üzerinden yaptıkları hataları görmüş hem de fitneden sakınma hususunda daha dikkatli davranmayı öğrenmişlerdir. Ayetlerin devamı bunu apaçık vurgulamaktadır.

“O iftirâyı işittiğinizde, mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların, kendileri hakkında hayır düşündükleri gibi mü'min kardeşleri hakkında da hayır düşünerek, ‘Bu apaçık bir iftirâdır’ demeleri gerekmez miydi?” Nur, 24/12.

İfk hadisesi ile Müslümanların yaşadığı bir tarih üzerinden gelecek tasvuru inşa edilmektedir. Hz. Peygamber'in bizzat ailesine yapılan iftiraya bazı sahabilerin iştirak etmiş olması,⁵⁵ Hz. Peygamber'i derinden etkilemiştir. Eşine yönelen bu töhmet hem onu hem de yakın çevresini adeta bir girdabın içerisine çekmiştir. Bu sebeple konuyla ilişkin inen ayetler sitemkâr ve azarlayıcı bir üsluba sahip olmuştur. Ayetin *“Bu iftirâyı ispat etmek için dört şahit getirmeli değiller miydi? Mâdem şahit getirmedi; o halde Allah*

⁵⁵ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an te'vîli âyi'l-Kurân*, (tahk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî), Dari'ü'l-Hicr, Beyrut 2001, XVII, 189.

katında onlar yalancıların tâ kendileridir” mealindeki kısmı başlı başına bir ilke ortaya koyarken, aslında bir de bir usul belirlemiş ve bu usul çerçevesinde özellikle İslam toplumunda hanımların hak ve hukukları koruma altına alınmıştır.

Kur’ân’ın, hakkında bilgi verdiği ve yarınları inşaada kullandığı bilgilerden biri de muahat yani Müslümanlar arasındaki kardeşlik antlaşmasıdır. Bilindiği gibi Cahiliye döneminde Medine’de meskûn bulunan Evs ve Hazreç kabileleri arasında düşmanlık, kin, nefret, kan davaları bütün yoğunluğu ile devam etmiştir. Medinelilerin İslam’ı kabul etmeleri ve Mekkelilerin de muhacirler olarak buraya yerleşmelerinden sonra Hz. Peygamber her iki kitle arasında bir tesanütün oluşmasını sağlamak amacıyla adına kardeşlik denilen bir birlik oluşturmuştur. Kardeş kılınanlar bir birlerine kan bağından daha yakın hale gelmiş, birbirlerine karşı sorumluluk üstlenmişlerdir. Hatta birbirlerine mirasçı dahi olabilmişlerdir. İslam toplumunun oluşumunda temel taş vazifesi gören kardeşlik antlaşması bir taraftan Medine’de bir yapı kurarken diğer taraftan da kendisinden sonraki dönemlere ışık tutmuş ve buradan esinlenerek bir bütünlük kurulmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili Kur’ân şöyle demektedir:

“Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’ân’a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.” Al-i İmrân, 3/103.

Sonuç

Görüldüğü gibi Kur’ân’da tarih ile ilgili birçok bilgi yer almaktadır. Ancak Kur’ân bir tarih kitabı olmaması hasebiyle bu bilgileri kendi yöntemi içerisinde ele almakta olup modern bir tarih kitabının yöntemi ile hadiseleri serdetmemektedir. Zira Kur’ân’ın amacı tarihi bilgiyi olduğu gibi aktarmak olmayıp bu malzemeyi kullanarak bir bakış açısı, bir dünya görüşü, bir düşünce yapısı, bir bilinç inşa etmektir. Bu da Kur’ân’ın bütün kıssalara bütüncül bir şekilde bakmasını, bir başka ifadeyle tarihi hadiselerin tamamını adeta bir tek kıssa gibi değerlendirmesini intaç etmiştir. Kuşkusuz Kur’ân batıda gelişen lineer tarih anlayışının aksine, zikzaklarla ilerleyen döngüsel bir tarih anlayışı sunmaktadır. Zira Kur’ân tarihi; birbirine geçen halkalar-

dan oluşan bir örüntü olarak kabul etmekle birlikte dün cereyan eden, hadise adacıklarından oluşan bir yapıdan farklı olduğunu hissettirmektedir. Kur'ân, tarihsel verileri, mesajını muhatabına ulaştırmak için kullanmakta, bize bir tarih bilgisi sunma yerine, bu bilgiyi kullanarak tevhidi düşüncüyü inşa etmeye gayret etmiştir. Bir kez daha ifade edelim ki Kur'ân, ister peygamber kıssaları bağlamında olsun, isterse Hz. Peygamber ve onun yaşadığı döneme ilişkin olsun tarihle, geçmişte meydana geldiği veya dünde kaldığı için ilgilenmemekte; aksine onu, yarınları şekillendirmede kullanılabilir bir alan olarak görmekte ve o amaçla da kullanmaktadır.

Kaynakça

- Batar**, Yusuf, “Kur'ân Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim Ve Öğretim Açısından Tahlili”, *İslami İlimler Dergisi*, IX/I (Bahar), ss. 155-183, Çorum 2014.
- Demir**, Şehmus, “Kitab-ı Mukaddesi Mitolojik Unsurlardan Arındırma Çabası ve Kur'ân Kıssalarının Tarihi Gerçekliği”, *İslami İlimler Dergisi*, IX/I (Bahar), ss. 103-122, Çorum 2014,.
- el-Beğavî**, Ebûl-Muhammed el-Hüseyn b. Mesud b. Muhammed, *Meâlimu't-tenzil fi tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 1420.
- el-Buharî**, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buharî*, (tahk: Muhammed Zühayr b. Nâsır), Daru't-Tavki'n-Necât, Cidde 1422.
- el-Cürcânî**, Ebubekir Abdulkahir b. Abdurrahman, *Dercu'd-durer fi tefsiri âyyi ve's-sûver*, (tahk: Tal'at Salâh el-Ferhân, Muhammed Edib Şukur), Ürdün 2009.
- el-Kurtubî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, (tahk. İbrahim Ahmed el-Berdevûni), Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964.
- es-Semerkandî**, Ebûl-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahru'l-ulûm*, (tahk: Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdulmevcüd, Zekeriya Abdulmecid), Beyrut 1993.
- et-Taberî**, Muhammed b. Cerir, *Tefsiru't-Taberî*, (tahk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî), Kahire 2001.
- Halefullah**, Muhammed Ahmed, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, (çev. Şaban Karataş), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012.
- İbn Kesir**, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Âzîm*, (tahk. Sami b. Muhammed Selame), Dârü't-Teyyibe, y.y., 1999.
- Kara**, Mustafa, “Kur'ân Kıssalarında Konu ve kapsam Merkezli Bir Analiz”, *İslami İlimler Dergisi*, IX/I (Bahar), ss. 70-71.Çorum 2014.

- Okumuş**, Mesut, “Kur’ân’ı Kerim’in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi”, *İslami İlimler Dergisi I. Kur’ân Sempozyumu 14-15 Ekim 2006*, Çorum 2007,
- Söylemez**, Mehmet Mahfuz (Edit.) *Cahiliye Araçlarının İlahları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.
- Tahir b. Âşûr**, Muhammed et-Tahir b. Muhammed, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Tunus 1984.